

N:o 276.

Af herr **J. E. Centerwall**, om *ändring af 14, 17, 19 och 38 §§ riksdagsordningen m. m.*

Då frågan om en genomgripande rösträttsreform nu åter föreligger för Riksdagen, torde det kunna anses som en plikt för de representanter, som ej kunna instämma i någon förut afgifven motion, att bringa sin afvikande åsikt under vederbörlig pröfning. Detta torde kunna och böra ske i korthet, då dithörande frågor äro så allmänt kända och debatterade, att de åsikter, som nedan framställas, ej behöfva här underkastas någon vidlyftigare utredning. I de flesta fall torde en hänvisning till redan lämnad sådan vara tillräcklig.

Att allmän rösträtt är nödvändig för ett modernt samhälle börjar att alltmera erkännas äfven af dem, som frukta, att alltför hastiga och tvära öfvergångar skulle kunna afbryta en normal historisk utveckling och i större eller mindre mån rubba de grundvalar, på hvilka efter deras förmenande samhället bör vara byggdt. På många håll, där man förut motsatte sig *alla* reformer, har den insikten vaknat, att den samhällets demokratisering, om hvilken talades i förra årets kungl. rösträttsproposition, ej står att uppehålla eller förebygga, men dock måste ledas på vissa vägar, som en del personer tro vara de enda riktiga och betryggande för en sund utveckling. Man söker därför flerestades äfven på håll, som vilja anses liberala, att utfinna garantier mot ett som möjligt ansedt missbruk, till förmån för hittills alls icke eller ofullständigt representerade samhällsklasser, af en allmän rösträtt.

Bih. till Riksd. Prot. 1905. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 10i Häft. (N:is 276.) 1

I främsta rummet har man då sökt att betrygga minoritetens rätt att äfven göra sin åsikt hörd och blifva representerad i riksförsamlingen. Man har i ett och annat främmande land ansett sig i detta syfte böra införa s. k. *proportionella val*. Denna utväg har äfven af vår regering blifvit föreslagen och motiverad både i näst föregående och innevarande års rösträttspropositioner. Det förslag, som framlagts och som är frukten af en af Kungl. Maj:t förordnad kommittés omsorgsfulla och samvetsgranna arbete är i hög grad teoretiskt bestickande och använder en i sanning beundransvärd valmekanism. Men det är i alla fall en *mekanism*, som endast af förfarna personer kan handteras och som därför lägger valledningen i händerna på några få. Och att dessa få alltid skulle vara de oegennyttigaste och mest fosterlandsälskande, därför finnes ju icke och kan icke finnas någon säkerhet. Ett grundfel i Kungl. Maj:ts rösträttsproposition är ju ock, att den vill medgifva proportionalism endast vid valet af *Andra Kammaren*.

Med rätta synas mig herr K. Staaff och hans medmotionärer i den motion (n:o 231), som de i år afgifvit i Andra Kammaren, därom yttra:

»Chefen för justitiedepartementet har nu sökt bestrida riktigheten af den åsikten, att proportionella val till Andra Kammaren borde förutsätta liknande valsätt till den Första. I motiveringen yttras i detta afseende, att de mera bemedlade i samhället endast skulle kunna öfva ringa inflytande på Andra Kammarens sammansättning. Denna mening stöder chefen för justitiedepartementet på vissa siffror, af hvilka framgår, att de mera burgna i landet allenast skulle utgöra cirka 100,000 å 130,000. Och då antalet valberättigade efter den föreslagna rösträttsutvidgningen skulle utgöra omkring 1,000,000, anser departementschefen det ej med fog kunna sägas, att ett förmögenhetsintresse i Första Kammaren skulle kunna påräkna något mera betydande stöd af ett motsvarande intresse i Andra Kammaren.

Ohållbarheten i denna slutledning synes oss påfallande. För det första är det ju föga rimligt att vid en dylik jämförelse utgå från de siffror, som utmärka de valberättigades antal. För att bedöma, i hvilken mån en grupp — här de mera burgna — kan öfva inflytande på valens utgång, måste man tydligen söka bilda sig en föreställning om, i hvilken grad valmännen verkligen deltaga i valen. Det är nämligen påtagligt, att en mycket stor del valmän af allehanda orsaker — icke minst af arbetet för det dagliga brödet — hindras att deltaga i valen. Vid de allmänna valen år 1899 uppgick sålunda antalet valmän, som deltog i valen, till 40,3 procent af de valberättigade, vid valen år

1902 till 47,2 procent. Skulle man antaga, att en lika hög procent-siffra som vid 1902 års val kunde uppnås vid valen efter rösträttsutvidgningen, något, som är mycket tvifvelaktigt, finge man således förutsätta, att omkring 472,000 valmän verkligen skulle utöfva sin rösträtt. Det är emellertid gifvet, att af de i ett riksdagsmannaval deltagande en vida högre procent af de burgne valmännen än af de obemedlade i allmänhet kan antagas deltaga. För de förra spelar den tidsförlust, som inställelsen vid valurnan ådrager, påtagligen en ojämförligt mycket mindre roll än för de senare. Svårt är naturligtvis att säga, huru stor del af de 100,000 à 130,000, hvilka efter departementschefens uppgift böra räknas till de mera burgna, som komma att deltaga i valen. Men helt visst sätter man siffran snarare för låg än för hög, ifall man beräknar den till omkring 85,000. Vore denna siffra riktig, skulle de mera burgna ensamma kunna tillsätta 41 à 42 af Andra Kammarens ledamöter. Denna siffra, sammanlagd med Första Kammarens medlemsantal 150, gör 191 à 192. Enär sammanlagda antalet riksdagsmän i bägge kamrarne utgör 380, erfordras för afgörande af en gemensam votering ej mer än 191 eller — då kamrarnes talmän ej deltaga i omröstningen — noga räknadt högst 190.

Men härtill kommer ett förhållande, som, ehuru alldeles förbisedt i chefens för justitiedepartementet beräkningar, helt naturligt är af en utomordentligt stor vikt. En burgen valmansgrupp har i allmänhet genom sin förmögenhet och sin därmed förbundna sociala ställning ett så enormt mycket större inflytande än en till antalet lika stor, obemedlad valmansgrupp, att de nakna siffrorna icke utan mycket afsevärd omläggning kunna gifva en verklig föreställning om maktförhållandet mellan dessa två grupper. Detta torde endast behöfva påpekas, men ej vidare utvecklas.

Fördenskull skulle man väl kunna sätta ett mycket större inkomstminimum för beräkning af de mera burgnas antal samt följaktligen beräkna antalet af de mera burgna valmännen mycket lägre, än chefen för justitiedepartementet gjort. Man skulle likafullt kunna vara förvissad om, att denna minoritet vid valen komme att ådagalägga ett mycket stort inflytande.

Såvidt vi kunna finna, bevisa de af chefen för justitiedepartementet anförda siffror sålunda alldeles icke hvad han därmed åsyftat. Bevisa de något, så bevisa de snarare motsatsen, nämligen att det intresse, som redan genom den kommunala röstskalan fått en särskildt anordnad representation i Första Kammaren, genom det proportionella valsättet

skulle erhålla en möjlighet till ytterligare särskildt anordnad representation i Andra Kammaren.

Detta hafva vi ansett stridande mot rättvisans och billighetens kraf och anse så förtfarande.

Beträffande de grunder i öfrigt, vi hafva att motsätta oss det proportionella systemets införande, anse vi tillräckligt att här i största korthet erinra: att valkretsarnes orimliga ytvidd kommer att lägga stora, understundom öfverstigliga hinder i vägen för valmännen själfva att i samfällt arbete förbereda valen, att partiledningar med nödvändighet komma att uppstå, hvilka med en dominerande kraft, som ej står i öfverensstämmelse med det svenska folkets vanor och uppfattning, måste taga valarbetet i sina händer, att valkostnaderna komma att ökas långt utöfver hvad som är nödigt och skäligt, att öfverlåtelsen åt kandidaterna själfva att öfva afgörande inverkan på vallistornas sammansättning innebär ej ringa fara för valens frihet, att valens utgång ofta kan komma att bero på förhållanden, som ej kunna uppfattas af valmännen, att fältet på mångahanda sätt är öppnadt för valknep och intriger, samt slutligen att det är ett alltför vådligt äfventyr att med ens vid rikets viktigaste val införa en valprincip, som i vårt land är alldeles opröfvad och ända till de senaste åren varit så godt som okänd för den stora massan af befolkningen».

En annan garanti, som från många håll anses nödig, är den, att en person för att få utöfva sin politiska rösträtt ej bör häfta för oguldna utskylder. Herr Staaff och hans medmotionärer, tillhörande den fraktion af Andra Kammaren, som förra året framlade sina något skiftande åsikter i motionen n:o 233, voro då af den meningen, att det skulle vara tillräckligt för rösträttens utöfvande, att för de tre sistförflutna kalenderåren hafva fullgjort sin skatteplikt till staten, då det ju vid dylika val är fråga om *statens* intresse. Men denna tankegång vann ej afseende ens i Andra Kammaren. Med 138 röster mot 87 beslöt denna kammare att antaga ett förslag (motion n:o 173), att jämväl de för samma tid påförda utskylderna till kommunen skulle vara guldna.

Undertecknad, som icke bidrog till detta beslut, skulle väl kunna godkänna principen af betalda utskylder till staten och kunde därför förra året instämma i syftet med liberala samlingspartiets motion. Men för den, som anser, att den politiska rösträtten ej i någon mån bör bero af andra hänsyn än statens, är det omöjligt att gå längre. Att göra riksdagsvalen till ett medel för indrifvande af obetalda kommunalutskylder kan ej försvaras, isynnerhet då ändamålet kan vinnas genom ett förbättradt utsokningsväsen. Och jag finner äfven den ofvan nämnda skyldig-

heten att hafva för viss tid erlagt statsskatt betänklig, då den i vår grundlag skulle införa en ny restriktion och då det vid en verklig reform ej kan vara fråga om att ytterligare binda de politiska rättigheterna vid census. I detta fall instämmer jag — med reservation för ett och annat uttryck, som jag finner mindre adekvat — i hvad herr K. H. Branting och medmotionärer yttra i sin vid innevarande års riksdag väckta motion n:o 237:

»Gent emot Kungl. Maj:ts vidhållna fordran på betald skatt under minst tre år till både stat och kommun, där sådan åligger, anse vi oss böra här ånyo anföra de af oss i fjol gifna skälen mot dessa farliga 'garantier'.

Principiellt innebära bägge dessa villkor ett bestämdt afsteg från den allmänna rösträttens grundsats. Skatterna böra betalas, därom äro alla ense; men medborgarrätten skall icke köpas med betald debetsedel.

Erkänner man med justitieministern, att rösträtten bör vara oberoende af all census, kan man endast genom en våldsamt inkonsekvens åter införa beskattningsprincipen bland valrättsvillkoren. Följden blir då också, som redan från konservativt håll påpekats, att med dessa villkor den del af valmanskåren, som för fattigdom eller sjuklighet befriats äfven från erläggande af mantalspenningar, i själfva verket blir den enda grupp, som riktigt säkert har sin rösträtt i behåll. Däremot få de stora skaror af arbetare och med dem likställda, hvilka, fastän nere vid existensminimum, påläggas direkta utskylder, sin valrätt i verkligheten prisgifven åt de kommunala myndigheternas ofta ojämna och godtyckliga taxering af deras skatteförmåga. Kunna de sedan ej erlägga hvad som påförts dem, så blir den skulden icke afskrifven, äfven om billighetsskäl aldrig så starkt skulle tala härför. I tre år skulle en enda obetald debetsedel utestänga från valrätt en familjefader, som dock bidrager genom vårt indirekta skattesystem kanske med hundratals kronor årligen till statens inkomster och som är pliktig att i farans stund offra lif och blod för sitt land!

Betald skatt till staten står för närvarande icke som rösträttsvillkor. Så mycket mindre skäl då att nu införa ett sådant stadgande, när det stora steget skall tagas från census-rösträtt till allmän rösträtt. Låt vara, att detta streck efter åtskilligas mening icke skulle i praktiken blifva af alltför ingripande betydelse, det kommer dock att stå kvar som en motsägelse, hvilken andra folk icke känna till i sin allmänna rösträtt. Vi vidhålla följaktligen det gamla folkkravet, att rösträtten skall hållas helt oberoende af den direkta beskattningen.

Men Kungl. Maj:t har icke stannat vid att fordra utskylderna till staten betalda. Äfven skatten till *kommunen* kräfvades erlagd sedan tre år.

I vår nuvarande rösträttsordning utgör den kommunala valrätten grunden för den politiska. Med öfvergång till allmän rösträtt uppgifves helt denna grund. Medborgare, som icke äro kommunalt skattskyldiga eller röstberättigade, rycka i hundratusental fram till den politiska valrätten, i likställighetens intresse och utan hänsyn till förmögenhetsställning, såsom justitieministern i anförda stycken närmare utvecklat.

Fastän sålunda hvarje samband afklippts mellan kommunal och politisk rösträtt, håller Kungl. Maj:t lika fullt fast vid fullgjord skattskyldighet till kommunen som rösträttsvillkor. Det ologiska och förvända i en sådan sammankoppling synes oss ligga i öppen dag. Och ur praktisk synpunkt har med slående styrka bl. a. framhållits de kommunala bördornas ytterliga ojämnhet i olika kommuner, och exempel ha gifvits på talrika fall, då detta kommunala s. k. utskyldsstreck leder till uppenbar obillighet och orättvisa. Vi erinra härvid om det uttalande i ämnet, som gjorts af Frisinnade landsföreningens förtroenderåd.*) Man må äfven beakta, att det kommunala utskyldsstrecket vänder sig med särskild tyngd mot de samhällslager, som något höja sig öfver existensminimum. Med våra nuvarande skatteförhållanden växa bördorna för dessa i orimlig grad, så fort man lämnar det skattefria minimum något bakom sig. Men det kan aldrig vara en klok eller rättvis politik att så att säga förutbestämma till decimering vid valurnorna de samhällsgrupper, hvilka just lyckats höja sig till en börjande dräglig bärgning.

Icke heller har man någonstädes i utlandet, där allmän rösträtt är införd, på dylikt sätt hopblandat censusprincipen och personlighetsprincipen.

Det var enligt officiella uppgifter ej mindre än 104,000 män öfver 25 år, däraf 47,000 öfver 40 år, hvilka vid senaste utredning befunnos häfta för obetalda utskylder till kommunen. Men man kan befara, att denna redan så väldiga siffra skulle svälla ut högst ansenligt, därest kommunala myndigheter finge någon anledning att taxera upp strängare än nu de medborgare, som befinna sig vid existensminimum.»

*) Att sedan dess både denna korporation och Liberala samlingspartiet funnit sig böra förorda det kommunala utskyldsstrecket, minskar icke det sakliga värdet af den kritik, som i här åberopade aktstycke riktades mot detta streck såsom »ojämmt verkande, olämpligt och orättvist».

Däremot kan jag icke förena mig med samma motionärer i fråga om det s. k. *åldersstrecket*. En lång erfarenhet har lärt mig att en 21 års yngling, naturligtvis med åtskilliga undantag, ej är mogen att bilda sig *själfständiga* meningar i politiska ting. I allmänhet torde väl kunna sägas att en större mogenhet både i detta och andra afseenden inträder först när ingånget äktenskap manar till en allvarligare uppfattning af lifvets alla förhållanden. Och vid 21 års ålder är ju äktenskapsfrekvensen ej särdeles stor, medan den vid 24 à 25-års åldern är mycket vanlig för en stor del af vårt lands befolkning. Jag anser det därför vara välbetänkt att såsom skett i motionen n:o 231, formulera stadgandet om åldersstrecket så, att valrätt tillkommer hvarje välfrejdad svensk man från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått *tjugufyra* års ålder, det vill ju i allmänhet säga vid omkring 25 års ålder.

I fråga om det s. k. *fattigvårdsstrecket* anser jag, att en human uppfattning fordrar en formulering, som lämnar dem, som måst taga understöd på grund af oförvållade olyckor, i besittning af sin rösträtt.

Äfven här kan jag, med samma reservation som i fråga det s. k. *utskyldsstrecket*, instämma i följande yttrande i motionen n:o 237.

»Äfven på denna punkt vidhåller Kungl. Maj:t sitt förslag till formulering. Dock gör herr justitieministern i detta sammanhang följande nya uttalanden:

Väl kan det i särskilda fall, där sjukdom eller andra olyckor vållat att fattigunderstöd behöft mottagas, vara hårdt att familjefadern därigenom skall förlora sin rösträtt. Men denna hårdhet framträder ej starkare för en understödtagare än för den, som ej kunnat betala sina skatter eller kommit i konkurstillstånd. I afseende å betydelsen af uttrycket: »häftar för understöd» är att anmärka, att då i förordningen om fattigvården stadgas återbetalningsskyldighet endast beträffande understöd, som någon själf mottagit eller som enligt förordningens 1 § tilldelats hans hustru och minderåriga barn, annat fattigunderstöd ej kan med detta uttryck afses, således ej t. ex. understöd till fattigt barn i skolåldern. Den af Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen af ifrågavarande bestämmelse förutsätter således för sin tillämplighet ett enkelt, jämförelsevis lätt utredt förhållande och torde icke i tillämpningen erbjuda några större svårigheter.

Vi känna oss för vår del icke vissa på att den mera liberala tolkning Kungl. Maj:t här gör gällande, att t. ex. mottaget understöd till fattigt barn i skolåldern ej skulle medföra familjefaderns diskvalificering till rösträtt, skulle också i praktiken alltid bli gällande. Men äfven om så vore, så taga vi fasta på att Kungl. Maj:t utan omsvep erkänner, att fall finnas, då det vore »hårdt» att tillämpa denna diskvalifikationsgrund. Formuleringen af stadgandet synes sålunda efter Kungl. Maj:ts eget medgifvande vara alltför kategorisk. Ty icke kan man

försvara en orättvisa eller som justitieministern säger »hårdhet» med en förklaring, att man bibehåller andra orättvisor, som äro lika hårda. Vi vidhålla för vår del, att såväl denna »hårdhet» som ock krafvet å fullgjord skattebetalning rättvisligen bör utgå ur rösträttsvillkoren.»

I fråga åter om det s. k. värnpliktsstrecket håller jag före, att det är nyttigt i riksdagsordningen införa ett stadgande om fullgjord värnplikt såsom kvalifikation för valrätt till Andra Kammaren. Härigenom betonas ju på det tydligaste det sammanhang, som alla statsförfattningar ansett böra råda mellan *plikten* att försvara och skydda sitt land och *rätten* till fullständig medborgarställning.

Ej heller i fråga om det s. k. bostadsbandet kan jag följa den åsikt, som uttalas i nyssnämnda motion n:o 237. Motionärerna synas mig dessutom motsäga sig själfva, när de på *ett* ställe (sid. 8) på tal om det föreslagna proportionella valsättet yttra: »De stora valkretsarna, som särskildt i vissa delar af vårt land blefve nödvändiga, måste i hög grad försvåra den önskvärda personkännedomen om kandidater från andra delar af länet», och å *ett annat* ställe (sid. 15) säga: »Kungl. Maj:ts förslag har en af sina bästa sidor i att det i någon mån, genom de stora valkretsarna, lossat på detta bostadsband.» Enligt mitt förmenande skulle ett lossande af bostadsbandet leda till en upplösning af den personliga beröringen och solidariteten mellan valmän och representant. Och hvad detta innebär, därpå torde exempel lätteligen kunna hämtas ur åtskilliga främmande länders parlamentariska historia.

Att fördran på *absolut* majoritet vid valen och omval i händelse sådan majoritet ej ernås, är i och för sig rättvis och förnuftslenig, erkänner jag villigt, men tror ej att denna princip, ehuru pröfvad i vissa andra land, hos oss ännu vunnit sådan anklång eller ens är så mycket debatterad, att den nu har den ringaste utsikt att vinna afseende.

I fråga om *valkretsindelningen* har jag ej kunnat finna någon olägenhet af den nuvarande anordningen, allra minst i fråga om fördelningen af platserna i Andra Kammaren mellan stad och land. Att det fullständiga likställandet mellan stad och land för närvarande teoretiskt innebär en rättvisa, vill jag ej förneka, men ej heller för den grundsatsen tror jag att tiden är riktigt mogen, eller att den till sina verkningar är beräknelig, då ju många stora industrisambällen uppstått och skola uppstå utom städerna. Hvad denna utveckling innebär, låter sig ej nu med säkerhet förutsäga. Det förminskande af städernas representationsrätt som i motionen n:o 231 föreslås, väl närmast af »taktiska skäl», leder dessutom, såsom framgår af den vid motionen fogade tabellen, till en del egendomliga konsekvenser. Så får t. ex. den föreslagna valkretsen

Örnsköldsvik—Umeå—Skellefteå med 8,893 invånare (enligt de officiella siffror, som utvisa folkmängden den 31 december 1903) en representant lika fullt som den föreslagna valkretsen Växjö, Karlshamn, Sölvesborg, Ronneby med 20,178 invånare och Gäfle med 30,540 o. s. v. Kan detta vara lämpligt och rättvist? Är det ej bättre att, innan denna ändring göres, först se till, huru den i öfrigt föreslagna rösträttsreformen verkar, och därefter bestämma om eventuell förändring äfven i denna punkt. Och slutligen: ur sådana *kompromisser* mellan stridiga intressen framgår sällan något af bestående värde.

I likhet såväl med regeringen som med ofvan anförda motionärer håller jag före, att en särskild vallag innehållande detaljbestämmelser angående hvad som vid valen bör iakttagas, är nyttig och nödvändig.

Att kvinnor under vissa förutsättningar böra äga *valrätt*, finner jag billigt och rättvist, men tror ej att det är skäl att *nu* upptaga den frågan.

På de grunder jag här i korthet antydt, får jag föreslå,

att Riksdagen måtte som hvilande till grundlagsenlig behandling för sin del antaga nedanstående förslag till ny lydelse af

Riksdagsordningen.

§ 14.

Valrätt tillkommer en hvar välfräjdad svensk man från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugofyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;

b) den som häftar för understöd, hvilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats honom själf, hans hustru eller minderåriga barn; dock att tillfälligt understöd, som lämnats på grund af sjukdom eller oförvållad arbetslöshet, icke medför valrättens förlust;

c) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången af sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsöfningar.

Närmare bestämmelser rörande tillämpningen af nu stadgade villkor meddelas i en särskild af Konung och Riksdag gemensamt stadgad vallag.

§ 17.

Valen till Andra Kammaren äro omedelbara. Vid dessa val till-

Bih. till Riksd. Prot. 1905. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 101 Häft. 2

kommer hvarje röstande en röst. Den, som därvid erhållit de flestas röster, vare lagligen vald, och skilje lotten mellan dem, som erhållit lika röstetal.

§ 19.

Till ledamöter i Andra Kammaren kunna endast väljas män, som vid valtillfället äga valrätt inom den kommun eller någon af de kommuner, för hvilka de väljas.

§ 38.

1. Konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar och vallag, samt hos Riksdagen föreslå de ändringar däruti, dem utskottet anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa, så ock att meddela utlåtande öfver de från kamrarna till utskottet hänvisade frågor rörande grundlag och vallag.

Öfvergångsstadgande.

Intill dess nya val i hela riket till Andra Kammaren första gången förrättas efter utgången af augusti månad 1907, skola i fråga om val till Andra Kammaren tillämpas de före 1906 i sådant hänseende gällande stadganden.

Stockholm den 6 april 1905.

Julius Centerwall.